

Ριζοσπαστικές Αναγνώσεις

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Ο άνθρωπος και το νόημά του...

Η θεωρία των Μαρξ - Ενγκελς υπήρξε όντως καταλυτική για την πορεία της ανθρωπότητας, επηρεάζοντας αμέτρητους οικονομικούς και πολιτικούς αναλυτές σ' όλον τον κόσμο (πολλές εθνικές οικονομίες). Οι επίγονοι άλλοτε τους μετέφρασαν καλά και άλλοτε ατύχησαν προσαρμόζοντας τις μαρξιστικές ιδέες σε... απροσάρμοστες αγορές. Για τον Εριχ Φρομ, ο Μαρξ υπήρξε ένας σπουδαίος φιλόσοφος που «προσπάθησε να βοηθήσει τον άνθρωπο να δει πόσο κοϊκός είναι και ότι πρέπει να απαλλαγεί από τον σκοταδισμό που επέβαλλαν τυραννίες και θρησκείες» (ακόμη διαβάζεται με ευχαρίστηση και αμείωτο ενδιαφέρον το βιβλίο του «Η εικόνα του ανθρώπου στον Μαρξ»).

Στην προσπάθειά του αυτή, κάπου ξέχασε στον δρόμο την αγάπη και δεν έδωσε μεγάλη σημασία στον homo sapiens, τον homo demens και τον homo ludens, στα βαθιά δηλαδή στρώματα της σωματοψυχής οδήγηθηκε χωρίς ίσως να το καταλάβει σε οικονομικούς ντετερμινισμούς που σχεδόν αμαυρώνουν το μεγάλο του πνεύμα και τη μεγάλη καλλιέργεια που αυτό θεράπευσε. Ο κατασκευαστής άνθρωπος δεν είναι η έκφραση και το νόημα του ανθρώπου, παρότι τα εργαλεία ήταν εκείνα που τον έβγαλαν πιθανώς από τον πρωτογονισμό.

Το ότι όμως κατέβασε τον άνθρωπο (τη φιλοσοφία) από τον ουρανό στη γη του αναγνωρίζεται από όλους, φίλους και αντιπάλους. Ο Μαρξ των πρώτων βιβλίων (ο αποκαλούμενος «νεαρός Μαρξ») διαβάζεται απνευστί ακόμη και σήμερα και ίσως σ' αυτόν τον Μαρξ στηρίζεται ο Αγγλος μαρξιστής για να μας παροτρύνει να τον ξαναδιαβάσουμε. Θα συμφωνήσουμε μαζί του - και ίσως ανακαλύψουμε πολλά αυτονόητα που έχουμε προσπεράσει χωρίς να δίνουμε σημασία...

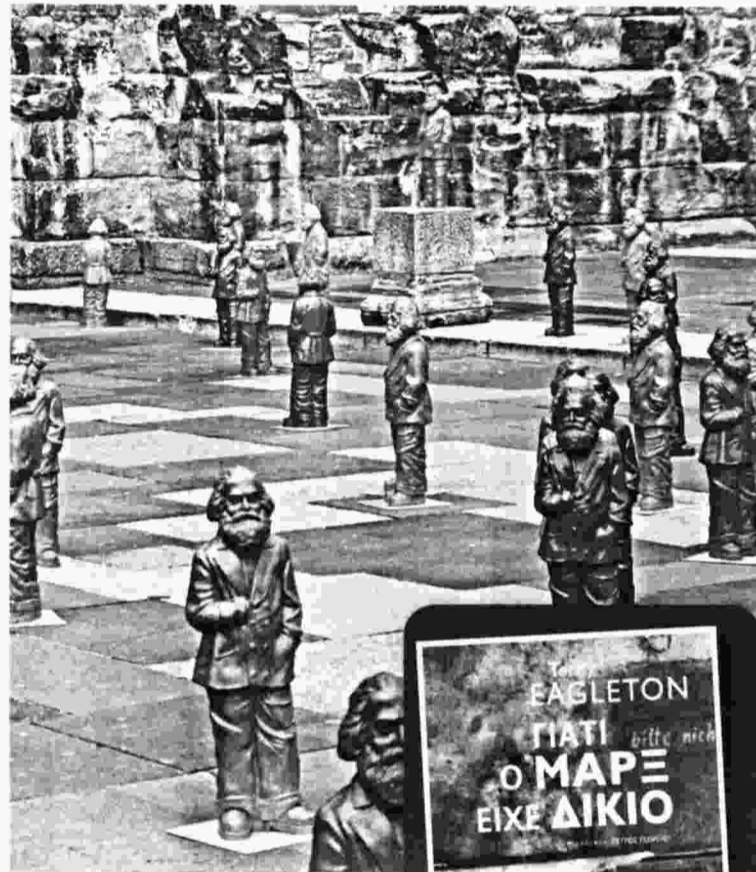
Γ.ΣΤ.

Με τον Μαρξ ή πέρα από τον Μαρξ

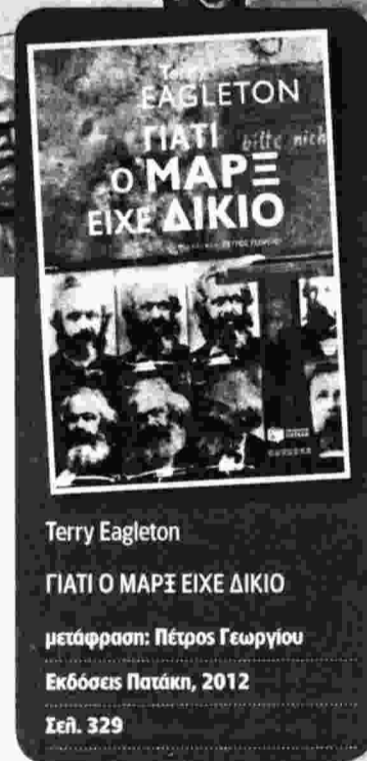
Του **ΧΑΡΗ ΝΑΣΑΚΗ***
charisnax@yahoo.gr

Ο Terry Eagleton, ένας πνευματώδης στοχαστής, μέσω 10 ερωταποκρίσεων που αφορούν τις κριτικές που έχουν διαχρονικά ασκηθεί στη σκέψη του Μαρξ, επιχειρεί να δείξει ότι ο μαρξισμός όχι μόνο δεν είναι νεκρός αλλά συνεχίζει να αποτελεί το πιο αποτελεσματικό εργαλείο για να οραματιστούμε ένα ανθρωπινότερο μέλλον. Το συμπέρασμά του είναι ότι όλοι όσοι επιδιώκουμε έναν δικαιότερο κόσμο αναπόφευκτα είμαστε μαρξιστές. Για τον Eagleton, τα γνωστικά θεμέλια της μαρξιστικής θεωρίας, όχι των επιγόνων της, των μαρξιστών, είναι απολύτως επαρκή και δεν υπάρχει καμία ανάγκη να επανιδρύσουμε τον μαρξισμό ή να αναζητήσουμε μετα-μαρξιστικές απαντήσεις στα σύγχρονα προβλήματα. Πρόκειται για τη γνωστή αντίληψη που θεωρεί ότι οι επίγονοι και τα εγχειρήματα εφαρμογής της θεωρίας στην πράξη στρέβλωσαν τη μαρξιστική θεωρία. Ποτέ δεν πίστεψα, ακόμα και στη μαρξιστική μου νεότητα, το δογματικό αυτό επιχειρήμα. Ο Μαρξ είναι ένας ριζοσπάστης διανοητής του διαφωτιστικού τόξου που μας πρόσφερε μια ριζική κοινωνιολογική κριτική της νεωτερικότητας, του βιομηχανικού καπιταλισμού, τα γνωστικά θεμέλια της οποίας δεν επαρκούν για να ερμηνεύσουν τη νέα φάση της νεωτερικότητας. Ο Μαρξ είναι ένας κλασικός που η σκέψη του είναι γόνιμη και αναγκαία, αλλά δεν μας είναι περισσότερο ή λιγότερο χρήσιμη απ' ό,τι μας είναι η σκέψη του Αριστοτέλη, του Επίκουρου και του Ηράκλειτου, του Σπινόζα, του Χέγκελ, του Ρουσό και του Φρόιντ, της Αρεντ, του Καστοριάδη και του Παπαϊωάννου. Ο Μαρξ ως κλασικός είναι ξεπερασμένος αξεπέραστος.

Θα καταπιαστώ ακροθιγώς, σ' αυτή τη σύντομη βιβλιοκριτική, με έναν από τους διαφωτιστικούς μύθους που γοήτευσαν τον Μαρξ και ατυχώς υπερασπίζει ο Eagleton. Ο Μαρξ, σε αντιπαράθεση με τον μονοδιάστατο άνθρωπο του φιλελευθερισμού, τον ορθολογικό ατομιστή, που ασκεί ελεύθερα με ρυθμιστή την αγορά την εγωιστι-

κή του φύση, θεμελίωσε επίσης ένα ανθρωπολογικά μονοδιάστατο, τον homo faber (άνθρωπος κατασκευαστής). Πρόκειται για μια μονοφυσική αντίληψη για την ανθρώπινη ταυτότητα, στον βαθμό που της αναγνωρίζει ως κύρια την ιδιότητα του κατασκευαστή (παραγωγού) των μέσων της ύπαρξής της. Η ανθρώπινη ουσία ταυτίζεται με την παραγωγική δύναμη του ανθρώπου, με την εργασία και τον αγώνα ενάντια στη φύση, με την οντολογία των παραγωγικών δυνάμεων και της τεχνικής. Ετσι συγκροτεί, όπως παρατηρεί ο Κ. Παπαϊωάννου, έναν κοινωνιολογικό μονισμό ο οποίος αναγορεύει τις παραγωγικές δυνάμεις σε δημιουργό της πραγματικότητας, σε αντίθεση με τη χεγκελιανή διαλεκτική που θεωρούσε την ιδέα ως δημιουργό της πραγματικότητας. Για τον Μαρξ (βλ. γερμανική ιδεολογία), «αυτό που είναι οι άνθρωποι συμπίπτει με τα προϊόντα που παράγουν και με τον τρόπο που τα παράγουν», γι' αυτό «η φύση που παράγεται από τη βιομηχανία είναι γνήσια ανθρωπολογική φύση» και «κάθε αυθεντικά ανθρώπινη δραστηριότητα υπήρξε ίσαμε τώρα εργασία, άρα βιομηχανία». Ετσι, «αν η βιομηχανία νοηθεί ως η

εξωτερίκευση των ουσιαστών δυνάμεων του ανθρώπου, μπορούμε να κατανοήσουμε τόσο τη φυσική ουσία του ανθρώπου όσο και την ανθρώπινη ουσία της φύσης».

Ιδού λοιπόν ο κατά Μαρξ άνθρωπος. Η ουσία του είναι η παραγωγική του φύση, είναι ένας homo economicus, ένας προμηθεϊκός παραγωγός, κατασκευαστής εργαλείων και προϊόντων. Ο κοινωνιολογικός μονισμός του αναγνωρίζει μόνο τον οικονομικό ντετερμινισμό, περιορίζει τις ουσιαστικές δυνάμεις του ανθρώπου αποκλειστικά στις παραγωγικές του δυνάμεις που συνιστούν την πραγματική ανθρώπινη ιστορία. Οτιδήποτε άλλο

εμφανίζεται ως ανθρώπινη ιστορία είναι μια ψευδαίσθηση, κάθε μορφή εξω-οικονομικής ζωής δεν έχει πραγματική βάση, γι' αυτό για τον Μαρξ «δεν υπάρχει ιστορία της πολιτικής, του δικαίου, της επιστήμης, της τέχνης, της θρησκείας, κ.λπ.». Η οντολογία όμως των παραγωγικών δυνάμεων μετατρέπει τον άνθρωπο σε άθυρμα του οικονομικού ντετερμινισμού και καθιστά τον Μαρξ έναν από τους κήρυκες του καπιταλιστικού φαντασιακού, σύμφωνα με το οποίο τα πάντα εξαρτώνται από την απεριόριστη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Να γιατί η Αριστερά, σχεδόν σε όλες τις εκδόχές της, νιώθει μια ακαταμάχητη έλξη από τον οικονομισμό, την παραγωγικότητα, τον καταναλωτισμό, την τεχνολογική πρόοδο, την ανάπτυξη σε όλες της μεταμφιέσεις της (βιώσιμη ανάπτυξη, λαϊκή ανάπτυξη, κ.λπ.). Η κεντρική ιδέα της Αριστεράς είναι ότι θα έρθει σύντομα η στιγμή που η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, που είναι για τον Μαρξ η γνήσια ανθρωπολογική φύση, δεν θα μπορεί να συγκρατηθεί μέσα στα όρια του καπιταλισμού και έτσι θα δημιουργηθεί η υλική βάση για τον σοσιαλισμό. Η Αριστερά ταυτίζεται πλήρως με τον φιλελευθερισμό ως προς την πρωτοκαθεδρία της οικονομίας, τον μονοδιάστατο ορισμό του ανθρώπου ως homo economicus και διαφοροποιείται μόνο ως προς την ανάγκη της ίσης κατανομής των αγαθών που παράγει η απεριόριστη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Ο Διαφωτισμός και οι συνιστώσες του δημιούργησαν τον πιο τυραννικό θεό, την οικονομία, την πίστη στην αέναη ανάπτυξη, στην παράλογη δηλαδή ιδέα ότι προορισμός μας είναι να παράγουμε περισσότερα και να καταναλώνουμε περισσότερα. Αν όμως η ανάπτυξη είναι η νέα θρησκεία, τότε χρειαζόμαστε οικονομικά άθεους, που να οργανώσουν την επιβράδυνση της οικονομίας, την αποανάπτυξη, και μέσω αυτής μια αξιοβίωτη ζωή που θα περιορίζει τις ανάγκες (επιθυμίες), τα εμπορεύματα, την ταύτιση της ευτυχίας με την απεριόριστη κατα-νάλωση.

*Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στο ΤΕΙ Ηπείρου, συγγραφέας